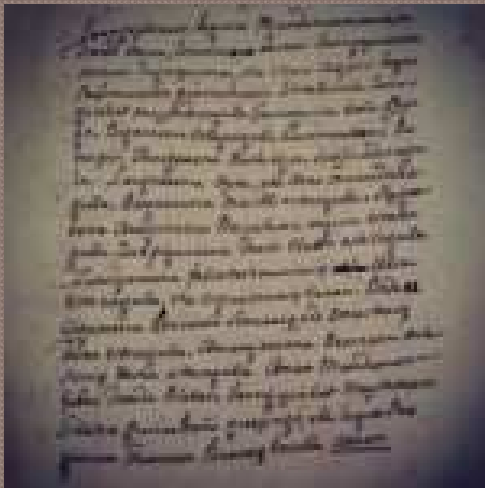

Euskalki idatzietan ahozko hizkera: goi-nafarrera arkaiko eta zaharreko kasua

Urtzi Reguero Ugarte
(UPV/EHU – Aziti bihia)

UEUko ikastaroa:
Euskararen lekua munduan eta
historian: mitoetatik egitateetara

Hasteko

- Hizkuntzalari edo dialektologialari diakronista testuak aztertzeandituen arazoez: nola interpretatu testua idatzirik dagoen hizkera?
- lehen mailako iturria: inskripzioak, eskuizkribuak, argitaratuak.

Dialektologo diakronistaren paradoxa

◉ Hainbat galdera jarriko ditugu mahai gainean:

- Testu zaharrak orduko hizkera mintzatua islatzen ote dute?
- Nola jakin hizkera mintzatua islatzen ote duten?
- Testu guztiek pisu bera ote dute orduko euskara mintzatua aztertzekeo?

Galdera hauei erantzun gutxi gorabeherakoa; bereziki goi-nafarrerazko 1750 aurreko testuetan oinarriturik.

Tradizio idatziaren pisua

- 1750 aurretik euskaraz idazteko ohitura gutxi dago Hego Euskal Herrian. Nafarroan: Santso Elsokoa, Beriain eta Elizalde. Guztiak eite berekoak.
- Idazkera estandar edo literariorik ez 1750 aurretik.

Testuen kokapen geografikoa: egilearen marka

- ◉ Egile ezaguneko testuak: *usus scribendi* edo nola finkatu eta kokatu testua geografikoki.
- ◉ Egile ezezaguneko testuak (adibidea).

Testuen kategorizazioa: fidagarritasun eskala

- Testu guztiak ez dira berdinak, helburu ezberdinetarako sortuak.
- Eskala:
 1. Esaldiak eta testutxoak
 2. Gutunak
 3. Sermoi, prediku, herrietarako dotrinak
 4. Testu orokorrak

Behin behinekoa da, eta kontuan hartu behar da filologia eta dialektologiaren arteko bereizketa.

Konparaketa

- ◉ Garai eta leku bertsuko beste egile bat(zu)en testu(ar)ekin konparatzea.
- ◉ Halako gutxi gurean.
- ◉ Etxalarko sermoia – Berako olagizonaren gutunak

Ariketa

○ Ondorioak:

- Gipuzkerazko ezaugarriak goi-nafarrerarekin konbinatuta:
 - Ezagutzen ez den hizkera ala testu diatopikoa?
- Ezin daiteke gehiago zehaztu, beste egile ezaguneko testu batekin erkatzen ez bada.
- Eskala, bera, orokorra da. Testu bakoitza sakonki aztertu eta konparatu behar da.

Eskerrik asko!!!

partem dicit equarum medicadorea
élira ama sanarum humeai. Baldin
bada ogui corporata, devecen digu Tawm-
goicod eman diragula queren oguia
eta et berterena: au da lagun diragula
Tawngoiac equiten irabaci jurioac, eta
licitodac, eta becadinda gure intereiac, eta
gure trabajuar, trabampa, engarua, eta
napurua gure irabaci diragun precio
duguna bicira paraceo.

Esaldiak eta testutxoak.

- ◉ Dixo a la dicha Graciana quexante en vascuence estas palabras: **erroy asa aspaldia hi egoçirich ago halquea** (Iruñea, 1538; AGN 411).
- ◉ Dixo a la dicha Graciana quexante en bascuence estas palabras: **erro yasa aspaldian hi ego çirich ago ha alquea.**
- ◉ ...**erroy asza aspaldian egoçiricago alquea** (Iruñea, 1538; AGN 63868).

Gutunak

- Yzeba andrea: Or bidalzen dut astuaren esque eta **diyo** ola ianetan **dubela** arzequa eta emanen **dubela** cobratuta beriala yllabete bat gora edo bera. Eta Arrosaḡ erran dit zorzico baten gasna nola nai **duzuben** eta erran dit beraḡ guti eguiten **dubela**, baḡo bayez eraguiḡen **dubela** gasna ona. Eta astoaren prezioa errayozu nerequiḡ ajusta dayela emen

Sermoi, prediku, herrietarako dotrinak

- Chistau fidel gucia dago osoqui obligatua devociua yduquicera viocetic gurucera. Christo il cen gurucean, il **biar** dugu aren fedean. Il cen gure salbaceco, culpatic gu ateraceco. Artu biar dugu costumbrea eguiteco gurucea. Biar dugu ere ciñatu, alaber ere santiguatu. Cer da, bada, ciñacia? Iru guruce eguitea: copetan lenbicicoa, **auban** gero bigarrena, yrugarrena bularretan. Beti iduquicecoetan. Copetan libraceco eta gu apartaceco pensamentu gastuetaric, **auban** libraceco itz gastuetatic, bularretan libraceco eta gaisqui es eguiteco. Cer da bada oray, santiguacea? Guruce bat eguitea copetatic bularrateraño, soin batetic berceraño. Eguizu bada bereala ni nacusazun besala. (Sanzberro, c. 1749)

Testu orokorrangoak

- ◎ **Beriain:** *“Escriuo en Romance, y bascuence lenguages deste obispado, y aunque en diferentes partes del ay en algunas cosas, diuersos modos de hablar, yo escriuo el que se habla en Pamplona, cabeça deste Reyno, y obispado de Navarra, que es el que se habla en la mayor parte del, donde se habla bascuence, y el que mejor se entiende en todas las partes, y quando a alguno le pareciene, que en algunas cosas no se entiende, delo que escriuo en Romace puede sacar el bascuence que se usa en su tierra.”*
- ◎ **Elizalde:** *“Apecec, eta leitzen daquiteneac eracasteco, eta explicatceco uscaldun puro leitzen estaquitenei; aiec aitus, eta memorias icasteco”.*